

корекційних заходів. Доцільно також дослідити вплив різних форматів і технологій навчання на соціально-психологічну адаптацію учасників у кризових умовах, а також інтегрувати сучасні цифрові інструменти для забезпечення більш гнучкої підтримки в освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Іленко Н. М., Бойченко О. М., Іленко-Лобач Н. В. Соціально-психологічна адаптація здобувачів вищої освіти полтавського державного медичного університету в умовах воєнного стану. *Медична освіта*. 2023. № 2. С. 31-36.
2. Мостова Т. Психологічні чинники адаптації студентів до навчання в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 11(29). С. 473-479.
3. Тимків Л. Соціально-психологічна адаптація студентів першокурсників закладів вищої освіти до навчання в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14(28). С. 1301-1311.
4. Romanovska, L., Vasylenko, O., Kravchyna, T., & Filinyuk, G. (2023). Socio-psychological support in the educational process of children resettled from the warzone in Ukraine. *Open Journal per la formazione in rete*, 23(3), 36-46.
5. Sutradhar, S. M., & Roy, S. (2023). Socio-psychological aspects in educational process. *International Research Journal of Education and Technology*, 5(6), 55-67. URL : <https://www.irjweb.com/SociPsychological%20Aspects%20in%20Educational%20Process.pdf>.

Наталія КОМИХ

т.в.о. завідувача кафедри
психології, соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат соціологічних наук, доцент

МОРАЛЬНА ТРАВМА ЯК ВТРАТА ДОВІРИ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ

Стійкість українського народу в боротьбі за незалежність викликає повагу, а відчуття усвідомлення належності до такої мужньої нації – гордість та силу. Третій рік війни потребує від українського суспільства неабияких соціально-психологічних зусиль та практик згуртованості. До початку війни в суспільстві вже були започатковані інституційні реформи та відбувались потужні соціальні зміни, які спровоковані глобальними процесами: урбанізацією, змінами технологій, способів комунікації, сфер споживання і виробництва, роботизацією, віртуалізацією соціальної реальності, формуванні соціального досвіду, пам'яті та відтворенні знань. Війна спричинила посилення трансформацій інституційного характеру на всіх рівнях українського суспільства. Особливо значущою є проблема соціально-психологічного виживання соціума та, як наслідок, відбудови в повоєнний період. Повномасштабне вторгнення для українського суспільства – це культурна травма на соціетальному рівні та моральна травма кожного індивіда, що переживає ці страшні події.

Останнім часом зростання зацікавленості вчених, представників соціально-поведінкових наук проблемою моральної травми пов'язано з підвищенням рівня психічного здоров'я в цілому. Такий підхід значно розширює розуміння цього феномена, адже в умовах української реальності моральної травми зазнають не тільки військові, а й цивільні, що практично щодня знаходяться під ракетними обстрілами країни агресора. Важливим аспектом розгляду феномена моральної травми в цьому контексті довіри, як специфічного ставлення особистості до членів його референтної групи, а також до значущих соціальних інституцій суспільства. Саме в такому – соціально-психологічному контексті феномен моральної травми набуває додаткових характеристик і значно розширює концептуальні можливості означення цього поняття, а також методологічні засади для емпіричного вимірювання.

Проблема моральної травми в науковому дискурсі виникає в 1990-х роках минулого століття у контексті аналізу військових подій та проблеми ПТСР. Вірджинія Круз в книзі «Терапія ПТСР для військових. Як повернутися до нормального життя» [1] наголошує на тому, що моральна травма є значущою складовою в реабілітації та лікуванні ПТСР у військових. Авторка слушно відмічає, що ПТСР – це втрата безпеки, а моральна травма – це втрата довіри. Ці складові є дуже важливими на етапі реабілітації військового та повернення його до цивільного життя [1, с. 43]. Для військового, на думку В. Круз, моральна травма складається з трьох категорій:

- бойові втрати;
- військовий злочин;
- зрада керівництва [1, с. 44].

Моральна травма виникає внаслідок порушення військовим або його оточенням морально ціннісної складової структури його особистості, власне ціннісних установок та моральної картини світу. Такий феномен можна ще визначити як транgresивні дії: переживання, які порушують прийняті в спільноті кордони поведінки. Ми знаємо, що поведінка військового регламентована уставом і саме цей закон проголошує формальні моральні закони. Але є так звані, неписані моральні норми: не залишати побратима пораненим в бою, не залишати позаду, повернути всіх живими додому. Саме порушення цих правил інколи, не можливість їх виконати спричиняє моральні травми військового. І, як наслідок, військовий починає карати себе займаючись самокатуванням і вдаючись до деструктивної поведінки та соціальної ізоляції.

В. Круз зазначає поширені прояви моральної травми:

- самоушкодження;
- нерозсудливість;
- зловживання психоактивними речовинами;
- поганий догляд за собою;
- суперечлива поведінка;

- ненависть до себе;
- зниження емпатії;
- докори сумління [1, с. 47].

І це не повний перелік всіх можливих проявів моральної травми у військових. Моральна травма, на думку більшості психологів, пов'язана з втратою довіри до себе та соціального оточення. Саме в напрямку пошуку точок опори є можливість повернення до більш-менш нормального життя.

У контексті актуалізації проблеми соціально-психічного здоров'я концептуалізація феномена моральної травми значно доповнюється соціологічними теоріями, які прямо пов'язують соціальну травму з поняттям довіри, зокрема до ключових соціальних інституцій (теорія культурної травми Дж. Александера та теорія травматогенності соціальних змін П. Штомпка). Застосування позначених теорій виводить розгляд моральної травми на рівень дослідження, який пов'язаний не тільки з виявленням порушення ціннісних переконань особистості, а й розумінням значущості культурної травми та характеру довіри суспільства до значущих соціальних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Круз В. Терапія ПТСР для військових. Як повернутися до нормального життя (пер. з англ. О. М. Савінової). К. : «Науковий світ», 2024. 128 с.

Інна ШИНКАРЕНКО

доцент кафедри психології,
соціології та педагогіки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕВЕНЦІЇ СТРЕСОВИХ СТАНІВ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Діяльність більшості працівників Національної поліції (включно з спецпризначеннями) здійснюється у напружених умовах і значно ускладнюється через виникнення різних надзвичайних (екстремальних) ситуацій.

Екстремальні ситуації з психологічного погляду характеризуються потужним психотравмувальним впливом подій, обставин і ситуацій на психіку правоохоронця. Такий вплив може бути як надсильним одноразовим, так і інтенсивним багаторазовим, що потребує періоду адаптації до постійних джерел стресу (повітряна тривога, вибухи, руйнування, травматизація громадян, людські жертви, негативні прояви людського горя, біль, жах).

Вплив ситуацій різного ступеня раптовості та масштабності може бути джерелом як об'єктивно, так і суб'єктивно зумовленого виникнення травматичного стресу. Під травматичним стресом ми розуміємо нормальну